

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.78.146-156

УДК 726.5 (477)

к.арх., доцент **Гнатюк Л.Р.**,
liliia.hnatiuk@npp.nau.edu.ua, ORCID: 0000-0001-5853-9429,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ВЕРНАКУЛЯРИЗМ У ФОРМОТВОРЕННІ САКРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Проаналізовано знакові храми ХХ ст. на о. Мальта авторства архітектора Річарда Інгланда. Представлено антропософську теорію архітектури, яка припускала що світ і людина пронизані різними типами духовних сил, які завдяки формам об'єктів видимого світу можуть бути зміцнені або послаблені. Репрезентовано розуміння гармонії форм у формотворенні сакрального простору.

Розглянуто архітектуру сакральних споруд, зведених за принципом органічної архітектури. Визначено, що форми, створені Річардом Інгландом, не належать до жодної із «мов» архітектурного виразу, які були створені дотепер.

Представлено погляд на таємничу природу з'єднання людей у суспільстві – близький до видів зв'язків, що пов'язують релігійні громади, а також концепція архітектури як мосту між небом і землею, яка також змінила підхід до будівлі як виключно матеріального об'єкта.

Проаналізована форми окремих сакральних споруд та способи організації їх інтер'єрів, що дозволило зробити висновок, що ідеї відродження єдності навколишнього ландшафту, схильність використовувати місцеві матеріали (насамперед дерево), але також більш загальне, філософське ставлення, що дозволяє розглядати архітектуру як елемент, який пов'язує сили космосу з життям людини.

Розглянуто використання метафоричної мови архітектури Річарда Інгланда засновані на світі візуальних людських виробів та їх іконографічних відмінних рисах. Виявлено необхідність враховувати взаємозв'язок між певними формами та повідомленнями, що через них передаються у формотворенні сакрального простору.

Також представлено спробу адаптувати принципи модернізму до потреб формотворення сакрального простору.

Виявлено тенденції формотворення сакрального простору у ХХ ст., а саме: критичний регіоналізм, роль місцевих традицій і природних матеріалів, органічна архітектура.

Ключові слова: формоутворення; сакральний простір; сакральна архітектура; традиція; архітектурний модернізм; символ; мистецтво.

Постановка проблеми.

Початок 20 століття насичений численними явищами, що порушили традиційний суспільний порядок [16-19]. Прогресивна індустріалізація привела до міст натовпи людей, відірвані від свого звичного середовища перебування - їм було важко опинитися в новому оточенні. Соціальна напруга додатково зробила їх сприйнятливими до різних ідеологічних впливів. В той же час, інституційні церкви погано справляються з новими викликами, особливо соціальним радикалізмом, раціоналізмом та секуляризацією. Національна напруженість почала відігравати дедалі більшу роль у розпалі соціальної напруженості. Зрештою, Перша світова війна залишила розчарування буржуазними цінностями та політикою. Розпад чи послаблення багатьох традиційних інституцій створив потребу в реінтеграції, але відповідно до нових ідей [1]. Багато з цих ідей на початку 20 століття мали прямий вплив на архітектуру, створену на той час.

Аналіз досліджень та публікацій.

На початку 1960-х років творці архітектури опинилися в ситуації, коли форми «інтернаціонального стилю», часто асоційовані з раціоналізмом і переконанням про можливість наднаціональної спільноти смаків, почали конкурувати з формами, ідеологічною базою яких є традиційний етнічний і національний поділ. Замість художнього обґрунтування загальнолюдської спільноті цілей підкреслювалися регіональні відмінності. [5; 6].

Дослідження останніх років, і особливо монографії Едвіна Хіткота, Антонія Тішхауера та Яноса Герле, виявили багатство посилань на антропософію Штайнера, теорію архетипів Юнга та багато інших праць з філософії, етнології та теорії культури [5; 6].

Складність теоретичних припущень, однак, не гарантує високої художньої якості будь-якої творчості. Визнання визначається насамперед створенням інтригуючих візуальних та просторових формул, ступінь оригінальності яких надзвичайно високий [3].

Поняття «нового регіоналізму» було використано ще в 1956 році одним із головних теоретиків авангардного модернізму Зігфрідом Гедіоном, що сприяло подальшим обґрунтуванням можливості врахування місцевих традицій без відмови від основних принципів модернізму. У творах Олександра Цоніса та Ліани Лефевр, Кеннета Фремптона та Пітера Фаузета можна знайти думки в цьому ж руслі [13]. Вони використовували концепцію «критичного регіоналізму», яка враховувала необхідність зв'язку архітектури з конкретним

місцем та його специфічними кліматичними умовами, інтерпретацію місцевих будівельних традицій та індивідуальність архітектурного вираження [14].

Мета. Проаналізувати тенденції у формотворенні сакрального простору 20 століття, виявити вернакуляризм (критичний регіоналізм, роль місцевих традицій і природних матеріалів)

Основна частина. Знаходження форм, відповідних змісту власної ідентичності, у проявах різних сфер мистецтва можна розглядати як вираження постійної потреби людини. У цьому типі ідентифікації існує величезна різноманітність змісту, який може варіюватися від потреби в розумовому зв'язку із загальними повідомленнями людства до потреби в ідентифікації зі специфічними і рідко спільними поглядами.

На початку 1960-х років творці архітектури опинилися в ситуації, коли форми «інтернаціонального стилю», часто асоційовані з раціоналізмом і переконанням про можливість наднаціональної спільноти смаків, почали конкурувати з формами, ідеологічною базою яких є традиційний етнічний і національний поділ. Замість художнього обґрунтування загальнолюдської спільноті цілей підкреслювалися регіональні відмінності. Прекрасним прикладом цих тенденцій є храм св. Юзефа в селі Маніката на Мальті, робота мальтійського архітектора Річарда Інгланда (рис. 1) [2].

Річард Інгланд взявся за проектування храму в 1961 році, ще навчаючись у Політехнічному університеті в Мілані, де він був учнем видатного модерніста Джо (Джованні) Понті. У цей період він подорожував до Роншама і познайомився з капелою Нотр-Дам Ле-Корбюзьє, в якій помітив, перш за все, аспект архаїки та залежності від ландшафту, але проігнорував математичний характер реакції на навколишній простір, конкретний переведення ландшафтних ліній у математичні криві. Коли Інгланд повернувся на Мальту, універсалізм його модернізму зіткнувся з інтелектуальним кліматом, що супроводжував державну незалежність країни. Вирішальний вплив на дизайн храму св. Йосипа, яка виявилася найкращою роботою з-поміж ще двадцяти сакральних об'єктів, зведених пізніше [15].

Інгланд також надихається надзвичайним характером храмів і гробниць жителів Мальти кілька тисяч років тому, які, на думку дослідників, виділяються в усьому Середземноморському басейні. На Мальті є найбільша підземна гробниця в цій місцевості – мегалітичне підземне святилище (гіпогей) у Хал-Салфієні поблизу Тарксієна на околиці Ла-Валетти (рис. 2). На цьому острові та на сусідньому острові Гозо також було виявлено близько тридцяти рідкісних у Західній Європі критих храмів (рис. 3). Мальтійські храми мають кілька особливостей, включаючи напівовальну вхідну стіну, високу в нижніх частинах зазвичай будували з величезних брил, висотою в кілька метрів.

За цією стіною зазвичай є кілька овальних ниркоподібних кімнат. Здається, що органічна геометрія цих будівель глибоко натхненно вплинула на дизайн церкви св. Йосип. Храм Інгланда зведено на пагорбі в найвищій точці села, і його ніжні, але штучні форми виділяються з зубчастого скелястого ландшафту навколо нього. Дуалізм людських і природних творінь також зменшується використанням м'якого вапняку медового кольору, місцевого матеріалу, який часто використовується для будівництва будівель широкого призначення.

З цієї причини жителі села називають церкву гірною, а тому терміном зазвичай називають кам'яний сарай. У плані церкви ґрунтується на двох стінах у формі літери «U», частково перекривають їх інтер'єри. Довший «U» містить неф церкви, короткий — пресвітерія. На плані показано подібну подвійну спіраль, що закручує свої кінці в протилежних напрямках. Така подібність, ймовірно, не випадкова, враховуючи частоту спірального мотиву в мегалітичних культурах та його багаторазові повторення, зокрема, у храмі Тарксієна. Більше того, в кількох заявах і публікаціях Інгланд підкреслював свою чутливість до такого роду космічної символіки [4]. Відокремленій всередині апсиди передували дві циклопічні стіни з неоштукатурених валунів. Церкву супроводжують додаткові менші споруди, серед яких сильно відокремлена ризниця, дзвіниця та численні скульптури та велике нагромаджене каміння.

У старій, домодерністській архітектурі спонтанність і безперервність були послідовними, в модернізмі ці цінності були відокремлені і зроблені суперечливими. Позиція Інгланда – це спроба примирити радикальний модернізм з архаїчними будівельними традиціями. Сильний акцент на традиції є новим для Ле Корбюзьє, чия паломницька каплиця слугувала прикладом для Інгланда. Таке зміщення акцентів — це ще не той вид історизму, який можна буде знайти в постмодернізмі через два десятиліття. Архітектура Англії характерна для цього різновиду модернізму, в якому архаїчність відіграла роль джерела сучасної архітектури. Англія, виявивши в давній стародавній архітектурі простоту, близьку до свого часу, представляла модерністський народний стиль, відмінний від постмодерністського історизму, який цінував цінність історичних шарів і ускладнень. В Інгланда - як і в Ле Корбюзьє - дослідження та інтуїтивне ставлення були нерозривні, а Мальтійська церква і французька каплиця також пов'язані пошуком тиші простору і прагненням до медитативної тиші, в якій можна почути голос власний інтер'єр, відкрийте його глибину та духовну сутність [8, 9].

В обох творах архітектура розглядається як насамперед функціональна, хоча тепер вона служить для гармонізації людини і світу більше, ніж суто біологічних потреб.

Рис 1. Храм св. Йосипа, с. Маніката, Мальта. Річард Інгланд, 1961

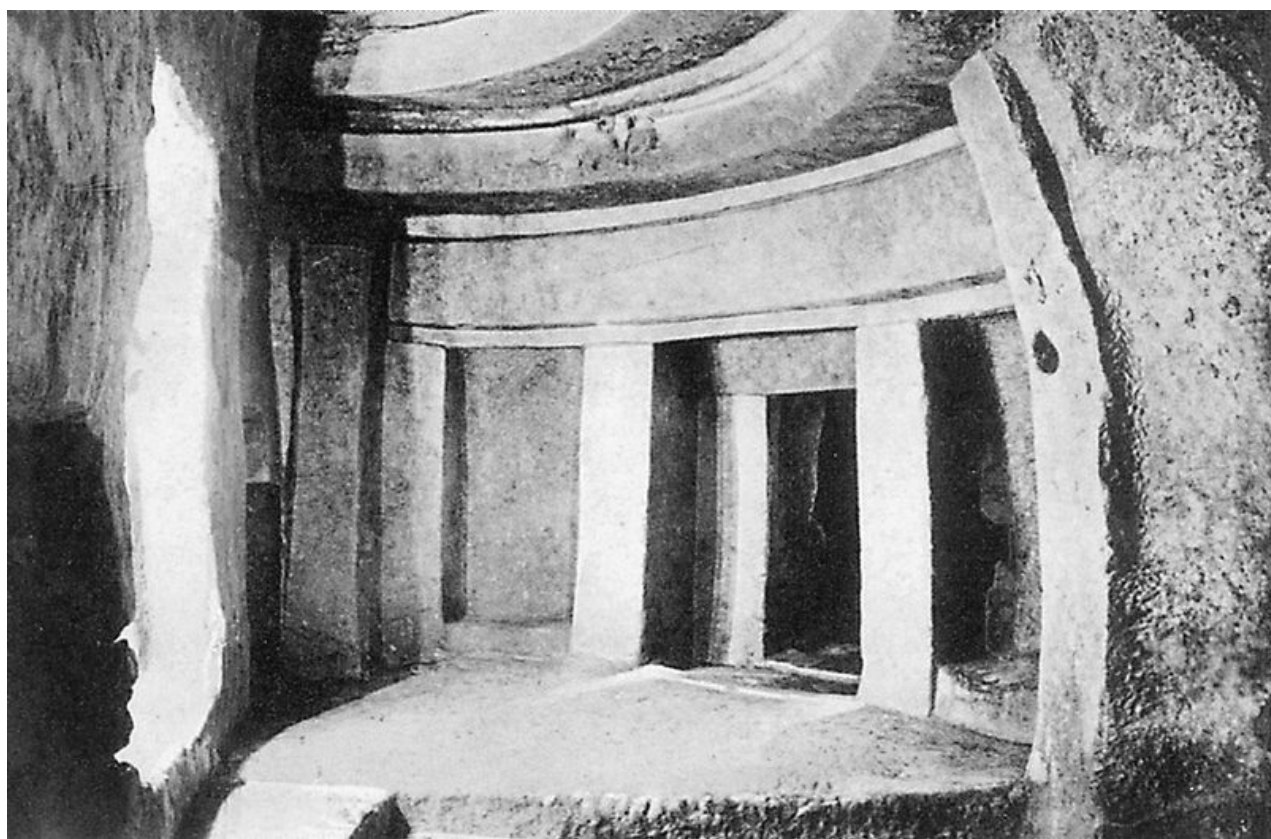

Рис 2. Святилище Хал-Салфієні, м. Паола, о. Мальта, 4000 р. до н. е.

Рис 3. Модель гіпогею з основними приміщеннями, 4000 р. до н. е.

Висновок: Отже, з'ясовано, що сакральна архітектура відіграє особливу роль у великій творчій діяльності Річарда Інгланда.

Це добре відображає його ерудовані нахили і дозволяє виправдане використання форм, насичених змістовими цінностями.

Символіка, використана ним у спосіб, характерний для цього архітектора, демонструє його загальнолюдські цінності, що виходять за межі однієї релігії, нації чи епохи.

Виявлено, що поняття «нового регіоналізму» було використано ще в 1956 році одним із головних теоретиків авангардного модернізму Зігфрідом Гедіоном, що сприяло подальшим обґрунтуванням можливості врахування місцевих традицій без відмови від основних принципів модернізму.

Визначено, що на початку 1960-х років творці архітектури опинилися в ситуації, коли форми «інтернаціонального стилю», часто асоційовані з раціоналізмом і переконанням про можливість наднаціональної спільноти смаків, почали конкурувати з формами, ідеологічною базою яких є традиційний етнічний і національний поділ. Замість художнього обґрунтування загальнолюдської спільноті цілей підкреслювалися регіональні відмінності.

Література

1. *Albert Christ-Janer, Mary Mix Foley*, Modern Church Architecture. A guide to the form and spirit of 20th century religious buildings, McGraw-Hill Book Company, New York–Toronto–London 1962. s. 82–101.
2. *Cezary Wąs*, Symbolika czasu w architekturze sakralnej, Religia wobec historii, historia wobec religii, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2006, s. 437–447.
3. *Gnatiuk L.* AESTHETICS SHAPING SACRED SPACE/ *Gnatiuk L., Terletska M.* // Theory and practice of design. Collection of scientific papers. – Issue 11. Technical aesthetics. – K.: NAY, 2017. – С. 42–56. DOI: 10.18372/2415-8151.11.11874
4. *Gnatiuk L.* Optical Illusions in Sacral Space // Defining the Architectural Space. The Truth and Lie of Architecture: XIX International conference. – Cracow University of Technology. – Cracow, 2020. P. 7-19. DOI: 10.23817/2020.defarch.4-1 ISBN 978-83-7977-533-0
5. *Гнатюк Л.* Роль мистецтва та символу у формуванні сакрального простору. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. – Вип. 58. – К.: КНУБА, 2020. – С. 32–47. DOI: 10.32347/2077-3455.2020.58.32-47
6. *Edwin Heathcote*, Richard England, Wiley-Academy Press, London–Chichester 2002.
7. *Edwin Heathcote, Iona Spens*, Church builders, Academy Editions, London—Chichester 2001. s. 25–101.
8. *Ewa Rozwadowska*, Wybrałem rozwiązanie nowatorskie. Rozmowa z Księdzem Kardynałem Józefem Glempem, Prymasem Polski, „Architektura Murator” 2000, nr 7, s. 10–11.
9. *Kathleen James-Chakraborty*, German Architecture for a Mass Audience, Routledge, London–New York 2000. s. 65–69.
10. *Liliia Gnatiuk*, Metal and iron construction in sacral space shaping / L. Gnatiuk, H. Novik, M. Melnyk // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. - 2020. - V. 953(1). - P. 10 DOI: 10.1088/1757-899X/953/1/012078 ISSN: 1757-8981
11. *Popiel Jan SJ*, Sakralny wyraz dawnych i współczesnych form architektury sakralnej, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 3, 1984, s. 225–229.
12. *Reinhard Gieselmann*, *Neue Kirchen*, Hatje, Stuttgart Contemporary church architecture, Thames and Hudson, London 1972. 109–111.
13. *Randall S. Lindstrom*, Creativity and contradiction. European churches since. 1970, American Institute of Architects Press, Washington D.C. 1988.
14. *Steven J. Schloeder*, Architecture in Communion. Implementing the Second Vatican Council through Liturgy and Architecture, Ignatius Press, San Francisco 1998.
15. *William Durandus (Gulielmus Durantis, Guillaume Durand)*, The Symbolism of Churches and Church Ornaments: T.W. Green, Leeds 1843. reprint: New York 1973.
16. *Гнатюк Л.Р.* Протириччя у формуванні художнього образу сакрального простору в архітектурі ХХ століття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. –Вип. 56. –К.: КНУБА, 2020. –С. 17–31. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.56.17-31>
17. *Гнатюк Л.Р.* Традиції трансформації готичних форм в сакральній архітектурі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. –Вип. 57. –К.: КНУБА, 2020. –С. 26–42. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2020.57.26-42>
18. *Гнатюк Л.Р.* Створення духовної атмосфери сакрального простору. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Науково-технічний збірник. – К.: КНУБА, 2021. – Вип. 59. – С. 16–27. DOI: 10.32347/2077-3455.2021.59
19. *Гнатюк Л.Р.* Тенденції формотворення сакрального простору у ХХ столітті. Містобудування та територіальне планування: науково-технічний збірник. – К., КНУБА, 2021. – Вип. 76. – С. 49–62. DOI: 10.32347/2076-815x.2021.76.49-62

к.арх., доцент **Гнатюк Л.Р.**,
Национальный авиационный университет, г. Киев

ВЕРНАКУЛЯРИЗМ В ФОРМООБРАЗОВАНИИ САКРАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Проанализированы знаковые храмы XX ст. на о. Мальта авторства архитектора Ричарда Ингланда. Представлена антропософская теория архитектуры, которая предполагала, что мир и человек пронизаны различными типами духовных сил, которые благодаря формам объектов видимого мира могут быть укреплены или ослаблены. Представлено понимание гармонии форм в формообразовании сакрального пространства.

Рассмотрена архитектура сакральных сооружений, построенных по принципу органической архитектуры. Определено, что формы, созданные Ричардом Инглендом, не принадлежат ни к одному из «языков» архитектурного выражения, которые были созданы до сих пор.

Представлен взгляд на таинственную природу соединения людей в обществе – близок к видам связей, связывающих религиозные общины, а также концепция архитектуры как моста между небом и землей, изменившая подход к зданию как исключительно материального объекта.

Проанализированы формы отдельных сакральных сооружений и способы организации их интерьеров, что позволило заключить, что идеи возрождения единства окружающего ландшафта, склонность использовать местные материалы (прежде всего дерево), но также более общее, философское отношение, позволяющее рассматривать архитектуру как элемент, который связывает силы космоса с жизнью человека.

Рассмотрено использование метафорического языка архитектуры Ричарда Ингланда, основанные на мире визуальных человеческих изделий и их иконографических отличительных чертах. Выявлена необходимость учитывать взаимосвязь между определенными формами и сообщениями, через которые передаются в формообразовании сакрального пространства.

Также представлена попытка адаптировать принципы модернизма к потребностям формообразования сакрального пространства.

Выявлены тенденции формообразования сакрального пространства в XX ст., а именно: критический регионализм, роль местных традиций и природных материалов, органическая архитектура.

Ключевые слова: формообразование; сакральное пространство; сакральная архитектура; традиция; архитектурный модернизм; символ; искусство.

PhD in Architecture, Associate Professor **Gnatiuk Liliia**,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine.

THE VERNACULARISM IN OF SACRED SPACE FORMATION

Significant temples of the twentieth century are analyzed. on the island of Malta by architect Richard England. The anthroposophical theory of architecture is presented, which suggested that the world and man are permeated by different types of spiritual forces, which due to the forms of objects of the visible world can be strengthened or weakened. The understanding of the harmony of forms in the formation of sacred space is represented.

The architecture of sacred buildings erected on the principle of organic architecture is considered. It has been determined that the forms created by Richard England do not belong to any of the "languages" of architectural expression that have been created so far.

It presents a view of the mysterious nature of the connection of people in society - close to the types of ties that connect religious communities, as well as the concept of architecture as a bridge between heaven and earth, which also changed the approach to the building as a purely material object.

Analyzed the forms of individual sacred buildings and ways of organizing their interiors, which led to the conclusion that the idea of reviving the unity of the surrounding landscape, the tendency to use local materials (especially wood), but also a more general, philosophical attitude that allows to consider architecture as an element connects the forces of space with human life.

The use of the metaphorical language of Richard England's architecture based on the world of visual human products and their iconographic distinctive features is considered. The need to take into account the relationship between certain forms and messages that are transmitted through them in the formation of sacred space.

An attempt to adapt the principles of modernism to the needs of the formation of sacred space is also presented.

The tendencies of formation of sacred space in the XX century are revealed, namely: critical regionalism, the role of local traditions and natural materials, organic architecture.

Key words: formation; sacred space; sacred architecture; tradition; architectural modernism; symbol; art.

REFERENCES

1. *Albert Christ-Janer, Mary Mix Foley*, Modern Church Architecture. A guide to the form and spirit of 20th century religious buildings, McGraw-Hill Book Company, New York–Toronto–London 1962. s. 82–101. {in English}
2. *Cezary Wąs*, Symbolika czasu w architekturze sakralnej, w: Elżbieta Przybył (red.), Religia wobec historii, historia wobec religii, Zakład Wydawniczy NOMOS, Kraków 2006, s. 437–447. {in Polish}
3. *Gnatiuk L.* AESTHETICS SHAPING SACRED SPACE / *Gnatiuk L., Terletska M.* // Theory and practice of design. – Issue 11. – K.: NAY, 2017. – C. 42–56. {in English}
4. *Gnatiuk L.* Optical Illusions in Sacral Space // Defining the Architectural Space. The Truth and Lie of Architecture: XIX International conference. – Cracow University of Technology. – Cracow, 2020. P. 7-19. {in English}
5. *Gnatiuk L.* The role of art and symbol in the formation of sacred space. Modern problems of architecture and urban planning. Scientific and technical collection. - Vip. 58. - K. : КНУБА, 2020. - P. 32–47. DOI: 10.32 347 / 2077-3455.2020.58.32-47 {in Ukrainian}
6. *Edwin Heathcote*, Richard England, Wiley-Academy Press, London–Chichester 2002. {in English}
7. *Edwin Heathcote, Iona Spens*, Church builders, Academy Editions, London—Chichester 2001. s. 25–101. {in English}
8. *Ewa Rozwadowska*, Wybrałem rozwiązanie nowatorskie. Rozmowa z Księdzem Kardynałem Józefem Glempem, Prymasem Polski, „Architektura Murator” 2000, nr 7, s. 10–11. {in Polish}
9. *Kathleen James-Chakraborty*, German Architecture for a Mass Audience, Routledge, London–New York 2000. s. 65–69. {in English}
10. *Liliia Gnatiuk*, Metal and iron construction in sacral space shaping / L. Gnatiuk, H. Novik, M. Melnyk // IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. - 2020. - V. 953(1). - P. 10 DOI: 10.1088/1757-899X/953/1/012078 ISSN: 1757-8981 {in Ukrainian}
11. *Popiel Jan SJ*, Sakralny wyraz dawnych i współczesnych form architektury sakralnej, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 3, 1984, s. 225–229. {in Polish}
12. *Reinhard Giesemann*, *Neue Kirchen*, Hatje, Stuttgart Contemporary church architecture, Thames and Hudson, London 1972. s. 109–111. {in English}
13. *Randall S. Lindstrom*, Creativity and contradiction. European churches since 1970, Foreword by Robert H. Schuller, American Institute of Architects Press, Washington D.C. 1988. {in English }

14. *Steven J. Schloeder*, Architecture in Communion. Implementing the Second Vatican Council through Liturgy and Architecture, Ignatius Press, San Francisco 1998. s. 48-225. {in English}
15. *William Durandus (Gulielmus Durantis, Guillaume Durand)*, The Symbolism of Churches and Church Ornaments: T.W. Green, Leeds 1843. reprint: New York 1973 {in English}
16. *Gnatiuk L.R.* Contradictions in the Formation of the Artistic Image of Sacred Space in XX Century architecture. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannja. Naukovo-tekhnichnyj zbirnyk. –Vyp. 56. – K.: KNUBA, 2020. –С. 17–31. {in Ukrainian}
17. *Gnatiuk L.R.* Traditions of transformation of Gothic forms in the sacred architecture of the end of the XIX - the beginning of the XX century. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannja. –Vyp. 57. – K.: KNUBA, 2020. –С. 26–42. {in Ukrainian}
18. *Gnatiuk L.R.* Creating a spiritual atmosphere of sacred space. Modern problems of architecture and urban planning. Scientific and technical collection. - K.: KNUBA, 2021. - Вип. 59. - P. 16–27. {in Ukrainian}
19. *Gnatiuk L.R.* Trends in the formation of sacred space in the twentieth century. Urban planning and territorial planning. - K., KNUBA, 2021.- Issue. 76. - P. 49–62. {in Ukrainian}